

Stess Endre leveleiből adta ki újra!

Újabb adatok Barcsay Ábrahám életéhez.

Az 1911. esztendő rövid pár hónapi időközben két értékes és egymást szerencsésen kiegészítő dolgozattal járult az *elegáns poéta* manapság is alig-alig ismert életrajzának tisztázásához. Az elsőt *Baros Gyula* adta,¹ melyben az idevonatkozó újabb irodalom felhasználásával Barcsaynak Radvánszky Jánossal való barátságát és levelezését ismerteti s mint egyik bírálója megjegyzi Szinnyei kiegészítéseül „pontos könyvészeti jegyzéket ad az 1893 óta megjelent Barcsay-cikkekről”².

A másik, *dr. Kristóf György* közleménye,³ inkább az 1893 előtti irodalomra támaszkodva, szerencsés csórai kutatásai alapján, az előzőknél pontosabban állapítja meg Barcsay házasságának és halálának eddig annyira ingadozó idejét s új, az eddigiéknél sokkal szebb világlátásba helyezi hitvesét, Bethlen Zsuzsánna grófnőt.

Az 1912. évben aztán, miközben más egyebek után kutattam, néhány oly adatot sodort szemeim elé a szerencsés véletlen, melyeket részben új, részben pedig már ismertetett, de azután elfelejtett voltuk miatt így, egy csokorba kötve, Kristóf közleményének kiegészítéséül közlünk, illetőleg újra kell felemlítenünk.

I.

Az első adat áprilisban került kezeim közé, mikor *dr. Tankó Béla* tanár, ref. Kún-kollégiumi könyvtáros megbízásából, mint kollégiumi könyvtársegédnek, alkalmam nyílt átnézni a fogarasi Lészay-család irodalomtörténetileg gazdag levelesládáját, honnan Kristóf pár év alatt sok értékes adatot közölt. Barcsaynak alábbi levele volt ez, mely többek közt a Kerekes Ábel-féle elveszettnek tartott okmánygyűjteménynek több darabjával s két R. M. K.-beli munkával került elő.⁴

Mindezeket volt tulajdonosuk, *özv. dr. Lészay Lászlóné* a kollégium könyvtárának ajándékozta.⁵

---

¹ Adatok Barcsay Ábrahám levelezéséhez. (Irodalomtört. Közl. 1911. évf. 193—211. l.)

² Ld. Irodalomtörténet, 1912. évf. 152. l.

³ Adatok Barcsay Ábrahám életéhez. (Erdélyi Múzeum 1912. évf. 249—268. l.)

⁴ V. ö. a „Szászváros” 1912. évf. 22. számát.

⁵ V. ö. a szászvárosi ref. Kún-kollégium 1911—12. tanévről való Értesítőjének a könyvtárról szóló részét.

A levél maga, mely különben semmi fontosabb adatot nem tartalmaz, így hangzik:

No. 28.

Béts, 5-dik ápril. 79e.

Édes Kintsem Angyalom, Kedves Feleségem!

Úgy vélem, hogy eddig az újságokból láthattad, hogy mi itt az Husvétot győzedelmes ünneplések között töltöttük; igen óhajtanám, ha Erdélyben is a kalátsevés és a veres tojás törés oly szerencsésen történhetett volna meg, mert az odavaló hírek nem igen kellemetesek, bár csak naponként vehetném, édes szivem, tudósítasodat, úgy legalább kis részit időmnek tsendesebben tölthetném. Ami a külső országi győzelmeinket illeti, ámbár véres ütközeteknek gyümölcse legyen is, mindazáltal illy rövid idő alatt azt nyertük, hogy nem csak egész Niderlandot visszavettük és elfoglaltuk, hanem még Hollandiát is fegyverünk boldogulásával a frantzia dühösségtől megmentettük. Ott levő Magyarjaink tsudákat tettek, több elesett jó Barátaim között egy Erdődy nevezetű kapitányt, Eszterházy Huszárjai közül legjobban sajnálok. Adná Isten ő szentsége, hogy már egyszer a sok véres borostyán koszoruk után, tsendes olajfa ágnek árnyéka alatt békeséget érhetnénk, de félek, hogy még távol nagyon az az óhajtott szempillantás, melyben a Királyok és Nemzetek önnön valóságos javakat megismerik. A Császárné lebetegedését minden órán várják, maga a Császár azután Niderlandba akar utazni, ott levő Nádasdyt megtekinteni és az országot régi állapotjára visszatenni. Ez ditsőséges dolog kétségkívül, de én ő Felségével nem tserélek, midőn majd a solymosi kertekben veled mulathatok édes Susim. Josit, remélem, akár válik, akár nem a feleségétől, megtartottad. Ventzel helyébe én is szeretném gondolatod szerént egy jó nemes ijjat szerezni, rajta is leszek, de tudod édes Feleségem, mitsoda nehezen szokhatom magam körül ujj ortzákat látni. Tüsynek én sem hallhatom hírét, Fábiánis egy holnapnál tovább mulat Erdélyben, ha a pénzt néki által nem adta, csak tartsd meg édes szivem magadnál, addig valami módon segíték magamon. Ha Isten éltet, ha elébb nem, legkésőbbre Pünkösöd hetibe otthon akarok lenni. Addigis pedig, mig leindulá somnak napjáról tudósitanálak, kérlek mentől gyakrabban vigasztald leveleiddel holtig hív barátodat, társadat,

Barcsayt.

P. S. Goró Apám remélem, eddig elvesztette a Bornemisza perit és otthon gazdálkodik. Köszöntöm és emlékeztetem egy levelemnek a válaszára, mellyel tartozik. Isten veled édes Susim, tsókolak igaz szívből.

Kivül: Vienne. — A' Madame Madame Susanne de Barcsay, née Comtesse de Bethlen p. Temesvár à Déva. En Transylvanie.*

---

* Előbb kétrétbe, utóbb levélalakra összehajtogatott félives eredetijét czimeres pecsét zárja.

Barcsay itt közölt levele Kristóf 5. és 6. számú levelei közé helyezendő. Érdekes, hogy levelezésükből túlnyomó számmal Barcsay levelei maradtak fenn, míg hitvesétől jóval csekélyebb számú ismeretes. Talán a hitves féltékenyebb gonddal őrizte meg férje leveleit, mint ez az övét?

II.

Csikszentiványi Kerekes Ábelre vonatkozó adatok összegyűjtésével foglalkozva, nagy meglepetéssel vettem észre, hogy Barcsayt érdeklő olyan közzétett adatokra bukkantam, melyek egyformán kikerültek úgy *Szinnyei*, mint *Baros Gyula* figyelmét, jöllehet eléggé kézügyben fekvő folyóiratokban fordulnak elő, a *Toldy Ferencz* szerkesztette *Új Magyar Múzeumban*.⁶ *Kemény József*, az erdélyi tudományos igyekezetek ismertetése közben, *csikmindszenti Mártonfl Józsefről* is megemlékszik, ezeket irván róla: Midőn 1805-ben Mártonfi József, mint erdélyi püspök, ezredes Barcsay Ábrahám tudós barátját (1806 márczius 3-án) Csórán (regényes fekvésű falu Hunyadmegyében) meglátogatná s őtet ott nem találná, az ezredes asztalán heverő papírra, rögtön ezeket írta:

Hegyek, völgyek, kies erdők, Diánnának udvara,
Hantos halmok, híves ernyők, Pán istennek sátora,
A természet szűz munkája vidámitja szívemet,
A szép vadság palotája felébreszti kedvemet.
De mit használ, ha nincs ember, a szívnek mulatsága
Olyan mint az ősz november, május ifjúsága,
Ember kell a társaságra, ezzel szívet cserélni,
Ez ad módot mulatságra, s csak ezzel lehet élni.
Boldog volnék, ha e völgyben találhatnám emberemet,
Ki bémesse egy vén tölgybe háládatos versemet.

r megkelt

Barcsay Ábrahám „óbester“ később haza kerülvén, Mártonfi verse alá ezt írta:

Áldott pásztor! Jól hallottam nyájias hangu sípodat,
Álmélkodva magasztaltam barátságos lantodat.
Azért én is ide metszem neved alá nevemet,
Hogy e völgyben esmertessem háládatos szívemet.⁷

Még a XIX. század utolsó évtizedében került be a Barcsayak még romjaiban is nagy leveltára Alsófehér-vármegye levéltárába, melyről két regista-gyűjtemény is számol be. Az egyik csupán az 1310—1605 közti okleveleket öleli fel. Ez *dr. Magyary Károly* tollából a *Történelmi Tár*-ban jelent meg.⁸ A másikban, a mely 1884-ig terjed, a mi Ábrahámunkról is több adatot találunk. Ezt *baczkamadarasí Kis Bálint* tette közzé a *Turul*-ban.⁹ Kis

⁶ Az 1855. évf. I. kötete 405. l.

⁷ E két vers egykorú másolata megvan gr. Kemény József „Miscellanea“ gyűjteménye XX. kötetében is (az Erd. Nemz. Múzeum levéltárában) s abból javítottuk alábbi szavait: *ernyők* (erdők) — *szívemet* (szizemet) — *bémesse* (bémentsze) — *álmélkodva magasztaltam* (álmélkodván magasztalván) helyett.

⁸ Történelmi Tár 1907. évf. 109—119. l.

⁹ Turul 1894. évf. 141—143. l. (Itt csak az Ábrahámra vonatkozó adatok lapszámaait vettük fel.)

1759—1819 közötti 13 oklevelet kivonatolt.¹⁰ E kivonatok legnagyobb része birtokügyekről szól s magára Barcsay pályájára nem derítenek különösebb fényt. Hiányosságuk¹¹ miatt alig említhetünk fel egyebet, mint azt, hogy 1799-ben *Barcsay György* alezredes elhalván,¹² fiacskája *Károly* Ábrahám gyámsága alá került.

III.

L. 1814. évf. 58-59. l.

Az E. N. M. könyvtára régi, nyomtatott gyászjelentéseinek rendezése közben akadtam a legértékesebb adatokra, Barcsay Ábrahám alábbi *eredeti* gyászjelentésére.¹³

Nincsen semmi állandóság — a változandóság oszlató szelét semmi ki nem álhatja — semmi boldogsággal mosolygó intézeteink nem bizonyosak — egyedül a változandóság csalhatatlan — a természet szüntelen épít, s mindannyiszor változtat — mely az egészre nézve semmit se teszen — mert a valóság különböző formában is egy — de oh! mély keserves változások sebesítik kis világunkban a mi sziveinket! Oly kinosak ezek, hogy azokat egy elfojtódott szív a legméltóbb zokogás közt is csak érezheti, de ki nem magyarázhatja.

Szív szakadva — megdobbant rémüléssel úgy állok komor setétségben, mint a kinek házában lakozván az igaz boldogság, annak hosszas időnkig örvendett, s egyszerre szemei elől a mosolygó boldogság eltűnik, a házat pedig a bánat hív rabszolgái, a gyötrelmek ezerenként foglalták el — jaj nekem! Ez a sorsom. Élek vala tökéletes! óh! tökéletes megelégedéssel a boldogság vidám karjai között, — és imé midőn ingyen sem véltem, igen kedves és tiszteletreméltó férjem, már néhai obester NAGYBARCSAY BARCSAY ÁBRAHÁM ezen folyó hónap 3-dikára virradólag a választani nem tudó halálnak hirtelen prédájává leve. — Lehet-e ennél nagyobb fájdalom s nagyobb veszteség! Tehát csak 64 esztendőket élhetett a virtus igaz követője! s én bizony az ő becses, ritka tökéletességeinek csak 15

¹⁰ V. ö. a 109., 110., 113., 117., 123., 128., 129., 132., 137., 138., 144., 145. és 149. számú regestákat.

¹¹ Pl. az egyik legérdekesebb időre, a házassága körüli évekre a levéltárban egyetlen egy adatot sem találunk, mert az 1784—1791 közti majdnem két évtizednyi időközből *egy* oklevelük *sem* maradt fenn.

¹² Barcsay György, temetési jelentése szerint április 6-án, Pozsonyban halt meg. Temetési jelentését Barcsay Ábrahám adta ki. (Egészíves eredetije az E. N. M. könyvtárában.)

¹³ Keskeny fekete szegélyű s két, 36·8×22·8 cm-es levélből álló eredetije az E. N. M. gyászjelentés gyűjteményében. A két példány közül az egyik (a gróf Rhédey Ádámnak czímzett) teljesen ép, ellenben a másik (a felsőszálláspataki Kenderessy Mihálynak czímzett) ollóval körülívagott. Tulajdonképpen ez nem gyászjelentés, hanem olyan, a temetés megtörténtéről szóló tudósítás, mint Barcsaynének következő temetési jelentése. Ez a gyászjelentésével, az utolsó kikezdését kivéve, teljesen megegyezik. Csak annyiban tér el az utóbbtól, hogy az elhantolást: „hídeg tetemei ott fekszenek a csórai sír-oltárban férje porai mellett“, mint megtörtént eseményt adja tudunkra. Kiadtták gr. Kendeffy Rákhel és Borbála „s több atyafiak“ Kolozsvár, 1826 május 22. (Egy egyives eredetije az E. N. M. könyvtárában.)

esztendőig örvendhettem!¹⁴ Kevés, oh bizony kevés idő a jószág jutalmául . . .

Jól tudom, hogy a lélek halhatatlan — hogy a természetben semmi el nem veszhet, — oh! de kedves férjem BARCSAY ÁBRAHÁM¹⁵ nincsen mégis többé. — Akármennyit képzelődjem az okosság biztatása felől — akármily bizonyos legyen előttem a változandóságnak határ nélkül való bizodalma — fájdalom nem enyhül — ha a világnak minden lehető vigasztalásait veszteséggel egyben mérem — oh! mennyivel nagyobb, mennyivel fontosabb gyászos történetem! Midőn jól meggondolom, hogy kit vesztettem — a *virtus*-nak igaz fiát — egy *magyar nagy hazafit*, azt a kit csak az nem szeretett, a ki nem ismerte — mély sebem nem talál enyhítő balsamot. — Oh! elegytsék hazánknak minden rendű polgárjai forró könnyüket az enyémeik közé, mert köz, mert bizonyosan mindnyájunké ez a kárvallás. . . .

Hol találjak enyhülést? Hol találjak vigasztalást?! Csak az isteni gondviselés és az örökkévalóság enyhítheti fájdalmas sebeimet — ezeknek ajánlván kegyességekbe magamat, kedves halottamat méltó érzékenységek között, velem egyformán kesergő atyámfiaival, Csórán, gyászos történetem helyén, a folyó hónap 5-dikén szokott és drága hamvaihoz illő tisztességgel földbe is tetettem. Ő nyugszik, de az én bánatom, soha el nem múlik, . . .

Ily szomorú jelentésem mellett szivemből óhajtom, hogy az úr Isten (a . . . urat)¹⁶ az én esetemhez hasonló történettől óltalmazza — kedves halottamat emlékezetébe ajánlván, mély bánatos indulattal maradtam (a . . . urnak)

Csórán. Márczius 8-dikán 1806.

megszomorodott (alázatos szolgálója)

özvegy G. Bethlen Zsuzsánna.

Ez most már végleg eldönti a vitát, ebben is Kristófnak adván igazat, hogy 1806 márczius 3-ikára virradólag halt meg Barcsay. Megmagyarázza ez Döbrentei tévedését is, ki a történeteket lassanként elfeledte s később csak a temetés napjára emlékezvén, ezt vitte át a köztudatba Barcsay halálának napjául. Hogy ez igazán megható s mélyen sebzett szívből fakadó temetési jelentést ki írta, nem tudjuk, valószínű, hogy Barcsay bizalmasabb környezetéből vállalkozott arra valaki, sőt éppen nem lehetetlen, hogy a szokástól kissé eltérően, maga Barcsayné fogalmazta.

(Kolozsvár.)

Ferenczy Sándor. ✍

¹⁴ Barcsay ugyanis 1742-ben született. — A 15 esztendő hibás, mert a mint Kristóf idézett közleményében kimutatta, 1789 elején volt eskiivőjük. A Barcsayné gyász- és temetési jelentésében szereplő 16-os évszám szintén hibás és vagy sajtóhiba, vagy pedig a jelentést kiadó rokonok nem tudták pontosan az évszámot.

¹⁵ Nevének így, cs-vel való írása akkor még sajtóhiba.

¹⁶ A (zárjelbe) tett részek eredetileg üresen voltak hagyva a meghívó és meghívandó állásának, czimeinek feltüntetésére.